

Rapport nr I-03
ISSN 1650-8084

Lokal och regional attraktionskraft

Kvantitativa perspektiv på attraktivitet

Reviderad 2003

© ARENA för Tillväxt.

Ange källa vid användning av materialet
i rapporten.

Tryck: GET AB

Form: Ordförandet

Förord

Detta är den tredje studien om *Lokal och regional attraktionskraft* genomförd av ARENA för Tillväxt. Huvudsyfte med studierna är att undersöka om det går att finna förklaringsfaktorer till skillnader i attraktivitet. Vad är det som gör att vissa områden upplevs som attraktiva och kan skapa en god tillväxt, medan andra områden brottas med stora problem? Den första studien (år 2000) bestod av två delar;

- en *kvantitativ* del, baserad på en stor mängd rådata som analyserades och presenterades i form av åtta indikatorer, indelade i tre grupper (demografi, kommunens ekonomi samt arbetsmarknad och näringsliv.)
- en *kvalitativ* del, baserad på telefonintervjuer med kommunalråd, kommunchefer och näringslivschefer i ett antal kommuner som bedrivit ett aktivt utvecklingsarbete. Resultaten av denna senare studie finns tillgänglig på Arenans hemsida (www.arenafortillvaxt.com)

God omvärldskunskap, insikt och förändringsvilja är centralt för att skapa förutsättningar för attraktiva lokala och regionala tillväxtmiljöer. Vår avsikt med denna rapport är att till någon del kunna medverka till detta.

Med hopp om inspirerande läsning!

Anders Flanking
Projektchef
ARENA för Tillväxt

Innehåll

Bakgrund	3
Vad innebär tillväxt?	3
Vad påverkar tillväxt?	3
Några teoretiska utgångspunkter	5
Befolkningsfrågans betydelse	5
Ekonomiska förutsättningar inom kommunen	6
Näringslivets och arbetsmarknadens utveckling	7
Beskrivning av studien	8
Navigatorm – ett samlat styrinstrument!	8
Exempel från fyra kommuner	10
Resultat	12
Befolkningsstrukturen i landets kommuner	12
Kommunens ekonomiska förutsättningar	16
Situationen inom näringsliv och arbetsmarknad	22
Sammanfattande reflexioner	31
Viktigt med en helhetssyn på attraktivitet	31
Stora skillnader i befolkningsutveckling	31
Ekonomin påverkar utrymmet för investeringar	31
Stämmer utbud och efterfrågan på arbetskraft?	32
Regionala skillnader i företagens konkurrenskraft	32
Kan man bedöma sårbarhet?	33
Går det att finna förklaringsfaktorer till skillnader i regional attraktivitet?	33
Komplettera med mjuka faktorer	33

Bakgrund

En majoritet av landets kommuner, landsting och regioner arbetar idag hårt med de olika möjligheter och svårigheter som förknippas med tillväxtfrågan. Innan vi går vidare med denna diskussion vill vi definiera vad vi menar med tillväxt och vilka faktorer som kan påverka denna.

Vad innebär tillväxt?

ARENA för Tillväxt arbetar utifrån en bred definition av begreppet tillväxt. Det innebär att tillväxt enligt Arenans ansats är vidare än den klassiska definitionen av ekonomisk tillväxt, mätt i BNP. Tillväxt är i denna bemärkelse ett *kvantitativt* mått. För att även de *kvalitativa* aspekterna skall inkluderas måste definitionen av tillväxt inrymma begreppet *utveckling*.

- Med tillväxt menar Arenan att värdet av den samlade produktionen av varor och tjänster ökar. Det kan antingen uppnås genom att det sker en produktionsökning eller att produktionen sker på ett effektivare sätt. Denna ekonomiska definition utgör grunden för tillväxtbegreppet.
- Tillväxt av produktionen måste ske på ett långsiktigt hållbart sätt, utifrån ekologisk och social hänsyn. Detta är givna restriktioner som måste beaktas.
- Tillväxt innebär också att människor ges förutsättningar att utvecklas och att det sker en ökning av välfärden i ett brett samhällsperspektiv.

Vad påverkar tillväxt?

I dagens debatt förknippas tillväxt ofta med en positiv befolkningsutveckling. För närvarande minskar befolkningen i merparten av landets kommuner och regioner. Detta är en utveckling som har flera orsaker och som oftast förklaras med en ökande omflyttning. Även om befolkningsomflyttningen ökat under de senaste tio åren, beror det vikande befolkningsunderlaget idag främst på låga födelsetal och minskad invandring. Studier visar dessutom att kommuners utvecklingspotential i många fall påverkas mer av åldersstruktur än av befolkningstillväxt. Befolkningsfrågan är dock bara en av flera faktorer som påverkar tillväxt och utveckling.

En annan faktor som påverkar tillväxtpotentialen, och som i hög grad är beroende av befolkningsunderlagets struktur, är den ekonomiska situationen i en kommun, ett landsting eller en region. Detta påverkar handlingsutrymmet för strategiskt utvecklingsarbete och tillväxtfrämjande åtgärder. Det finns därför anledning för kommuner att fundera över den ekonomiska situationen och hur man kan prioritera mellan olika insatsområden.

En tredje faktor är möjligheterna till förnyelse inom näringslivet. Detta påverkas i sin tur av en rad olika faktorer, exempelvis tillgången till arbetskraft med rätt kompetens, en fungerande infrastruktur för att underlätta flödet av varor, tjänster, personer och information, ett bra innovationsklimat samt graden av nyföretagande i regionen. Många företag ser idag bristen på kvalificerad arbetskraft som det största hotet mot tillväxt i framtiden.

Några teoretiska utgångspunkter

ARENA för Tillväxt arbetar med tillväxtfrågan utifrån ett helhetsperspektiv där befolkningens sammansättning och utvecklingen är en del, kommunens ekonomiska förutsättningar att initiera tillväxtfrämjande åtgärder en annan och näringslivets och arbetsmarknadens utveckling en tredje del.

Befolkningsfrågans betydelse

Vad gäller befolkningsutvecklingen i landet blir bilderna motstridiga. I 188 av landets kommuner minskar befolkningen. I glest befolkade områden är betydelsen av ett tillräckligt befolkningsunderlag central. Ett vikande befolkningsunderlag hotar både kommersiell och offentlig service, med risk för allt lägre attraktionskraft.

Tidigare flyttade arbetskraften från arbetslöshet till arbete i stor utsträckning. Idag är det en mycket liten andel som flyttar från arbetslöshet till arbete. Över hälften av alla som flyttar är i åldern 20 till 29 år, och de flyttar främst för att utbilda sig. För övriga åldersgrupper är rörligheten lägre än den var för 30 år sedan. De sociala kostnaderna upplevs som alltför höga. Det är i allt högre grad så att företag investerar på orter där det finns god tillgång till "rätt" arbetskraft.

Orsaken till att så många kommuner minskar i befolkning beror därför inte främst på en ökad rörlighet, utan på en svag befolkningsutveckling, som i sin tur är beroende av befolkningssammansättningen. Nativiteten är idag nere på cirka 1,7 barn per kvinna, vilken skall jämföras med drygt 2,1 i början av 1990-talet. Då föddes cirka 125 000 barn per år, medan siffran idag ligger på cirka 95 000 barn per år. Detta förklaras av en rad faktorer, bland annat möjligheten att hitta en lämplig partner, ekonomiska förutsättningar och tillgången till arbete och bostad.¹ Efter några år av negativa födelseöverskott hade Sverige 2002 ett positivt födelseöverskott på lite drygt 800 personer.

En annan komponent i befolkningsutvecklingen är ut- respektive invandringen. Mellan 20 000 och 25 000 svenska medborgare, många med hög utbildningsnivå,

¹ Barnafödandet i fokus – från befolkningspolitik till ett barnvänligt samhälle, Ds 2001:57.

utvandrar från Sverige årligen,² vilket är en dubbling under de senaste tio åren. En stor andel av dessa väljer visserligen att återvända, men den ökande utvandringen är värd att notera. Dessutom minskade invandringsöverskottet kraftigt under andra halvan av 1990-talet. När invandringen var som högst under första halvan av 1990-talet placerades många i mindre kommuner, som på så sätt kunde hantera befolkningsfrågan, men enbart tillfälligt. Sekundäromflyttningen bland invandrare har entydigt gått från mindre till större orter, men främst till storstäderna. De strukturella problemen i befolkningsfrågan har därigenom kommit i dagen.

En ogynnsam befolkningssammansättning till följd av en svag befolkningsökning på nationell nivå och därmed ett vikande befolkningsunderlag i en överväldigande majoritet av landets kommuner, utgör centrala planeringsförutsättningar i kommunerna. Situationen riskerar att skapa konkurrens *mellan* kommunerna om befolkningen, istället för att motivera till ökad samverkan över kommungränserna i syfte att öka *regionernas* tillväxtkraft.

Ekonomiska förutsättningar inom kommunen

Mycket tyder på att den ekonomiska tu delning av landet som pågår kommer att fortsätta, vilket kommer att resultera i allt större regionala skillnader. Många kommuner har svårt att skapa tillväxt i både befolkning och ekonomi, vilket på sikt även kan drabba områden som idag har en gynnsam situation.

För att motverka alltför stora skillnader i välfärd är 70 till 75 procent av kommunernas verksamhet styrd av staten. För att likställa förutsättningarna mellan kommunerna att leverera den statligt reglerade välfärden utjämnas kostnads- och intäktsstrukturen i stort sett till 100 procent. Trots utjämnningssystemet har drygt 100 kommuner svårt att klara kravet på ekonomisk balans. Utjämnningen sker inom kommunkollektivet och är statsfinansiellt neutral. Samtidigt är systemet sårbart, inte ens 20 procent av kommunerna ligger över medelskattekraften i riket.

I Kommunförbundets rapport *Kommunernas ekonomiska läge* redovisas att kommunernas ekonomiska situation kommer att försämrans de närmaste åren.³ För 2002 uppgick det samlade underskottet inom kommunkollektivet till sju miljarder. Utfallet för 2002 förklaras med en vikande sysselsättning vilket resulterat i en långsammare tillväxt i skattebasen. Samtidigt har verksamheten i kommunerna fortsatt att växa vilket tillsammans med stigande priser och lönekostnader resulterat i en kraftig kostnadsökning. Underskottet bedöms växa till tolv miljarder till 2006. Ska budget i balans kunna uppnås till 2006 krävs en årlig höjning av skatten på 15-20 öre, om inte de ekonomiska förutsättningarna ändras radikalt.

² Utvandring från de skandinaviska välfärdsstaterna, Peder J. Pedersen, Marianne Røed och Lena Schröder, december 2001. Arbetet är en delstudie inom SNS' projekt Den offentliga sektorns dimensionering och styrning.

³ Kommunernas ekonomiska läge, april 2003, Svenska Kommunförbundet.

Näringslivets och arbetsmarknadens utveckling

Under senare år har vikten av nyföretagande, kluster och innovationer som drivkrafter för ekonomisk tillväxt betonats i allt högre grad. Trots globaliseringen, med minskade handelshinder och en ökad rörlighet av kapital, arbetskraft, varor och tjänster som resultat, ökar den geografiska dimensionen i betydelse. Detta har kallats den regionala paradoxen och bygger på att förutsättningarna för tillväxt och utveckling ofta är starkt regionalt förankrade genom individer och företag.

Med innovationer avses förändring och utveckling i vid bemärkelse. Det kan gälla produkt- och tjänsteutbud, metoder för produktion, leverans, marknadsföring och distribution, eller introduktion av nya former för ledning, organisation och kompetensutveckling i produktionssystemet. För att nya idéer skall omsättas till färdiga varor och tjänster på marknaden krävs samverkan mellan entreprenörskap, innovationsprocesser och marknadspotential. Här spelar företagen – både nya och befintliga – en viktig roll.

Kritiska faktorer för deras utveckling blir exempelvis tillgång till kompetens, information och transportmöjligheter för varor, tjänster och arbetskraft – nationellt och internationellt. För individen ökar möjligheten till ett stimulerande arbete med den egna kompetensnivån, näringslivets bredd och pendlingsmöjligheterna inom regionen. Här har offentliga aktörer en viktig roll vad gäller att underlätta kompetensförsörjningen genom inflyttning och utbildning, erbjuda en bra infrastruktur för informations- och kommunikationsflöden och eliminera olika former av hinder.

Svensk ekonomi uppvisade under slutet av 1990-talet och år 2000 en styrka som vi inte sett på länge. Den ekonomiska tillväxten var under perioden närmare fyra procent samtidigt som inflationen var låg. Denna situation har förbytts i ett mycket svagt konjunkturläge både nationellt och internationellt. Den öppna arbetslösheten i april 2003 uppgick till 4,3 procent och prognosen för 2003 pekar mot en arbetslöshet på 4,8 procent⁴. Situationen visar både på konjunkturella och strukturella problem med svårigheter att få överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft.

Samtidigt är de som är aktiva inom arbetslivet utsatta för en allt starkare press, något som bland annat visar sig i höga ohälsotal.⁵ Detta ställer i sin tur nya krav på näringslivet att tillgodose behovet av nya former och miljöer för arbetet. De regionala skillnaderna i ohälsa är anmärkningsvärda. Ohälsotalet i de tio kommuner med lägst nivå uppgår till strax under 30 dagar, medan ohälsotalet uppgår till nästan 70 dagar för de tio kommuner med högst nivå.⁶

⁴ Öppen arbetslöshet i åldersgruppen 20–64 år, AMS 2003 (april).

⁵ Definieras enligt Riksförsäkringsverket som antal utbetalda dagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, rehabiliteringssjukpenning, förtidspension eller sjukbidrag per individ i åldern 16–64 år.

⁶ www.rfv.se

Beskrivning av studien

Detta är den tredje versionen av ARENA för Tillväxts studie *Lokal och regional attraktionskraft*. Huvudsyftet med studierna är att undersöka om det går att finna förklaringsfaktorer till skillnader i attraktivitet. Vad är det som gör att vissa områden upplevs som attraktiva och kan skapa en god tillväxt, medan andra områden brottas med stora problem?

Studierna beaktar att det finns olika perspektiv på begreppet attraktivitet företrädda i en region. Det är åtminstone tre olika ekonomier: företagsekonomi, kommunal ekonomi och medborgarnas egen individekonomi. Tillsammans ger det ett samhällsekonomiskt perspektiv.

Navigatorn – ett samlat styrinstrument!

Navigatorn är ett instrument för att presentera en samlad bild av kommunens situation och kan användas som underlag för väl avvägda beslut. De åtta indikatorerna som utnyttjats kan delas in i tre grupper, med utgångspunkt i de områden som tidigare diskuterats. Dessa är: demografiska indikatorer, ekonomiska indikatorer samt arbetsmarknads- och näringslivsindikatorer.

a) Demografiska indikatorer:

- Pensionärer – avser andel pensionärer (befolkningen över 65 år) av befolkningen 2002 i procent.
- Befolkningsutveckling – avser total befolkningsförändring 1992–2002 i procent.

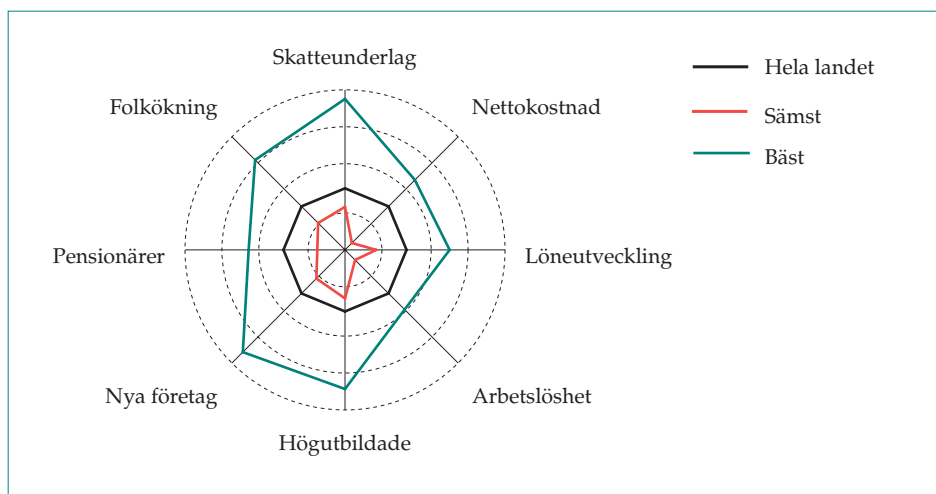
b) Ekonomiska indikatorer:

- Skatteunderlag – avser kommunernas skatteunderlag 2002.
- Nettokostnad – avser kommunens verksamhetsnettokostnader 2002 som andel av skatteintäkter, generella bidrag och utjämning i procent. Måttet visar vilket ekonomiskt utrymme kommunen har för satsningar på exempelvis investeringar när verksamhetens kostnader är betalda. Önskvärt är att nettokostnaderna åtminstone ligger i nivå på cirka 95 procent, vilket då ger ett cirka fem procentigt utrymme för investeringar.

- Löneutveckling – avser tillväxt i hushållens lönesumma i reala priser 1997–2002 i procent. Detta är ett lämpligt mått på ekonomisk tillväxt på lokal nivå eftersom det visar hur hushållens köpkraft har utvecklats.
- c) Arbetsmarknads- och näringslivsindikatorer:
- Arbetslöshet – avser andel öppet arbetslösa i åldersgruppen 16–64 år 2002 i procent.
 - Högutbildade – avser andel högskoleutbildade (med minst treårig examen) av befolkningen i åldern 16–74 år 2002 i procent.
 - Nya företag – avser andel nya företag 1999–2001 (dec) i förhållande till befolkningen år 2000 i procent.

I diagrammet nedan visas en sammanställning av de åtta måtten i vad vi har valt att kalla för Navigatorn. Diagrammet ska läsas så att ju längre ut mot periferin desto bättre, det vill säga ju större yta desto bättre. Det innebär, exempelvis för indikatorerna arbetslöshet och nyföretagande, att ju längre ut mot periferin i diagrammet desto lägre arbetslöshet eller högre nyföretagande. Ju längre in mot centrum, å andra sidan, desto sämre situation. För indikatorerna skatteunderlag och andel pensionärer innebär det lägre skatteunderlag och större andel pensionärer av befolkningen längre in mot centrum.

DIAGRAM 1

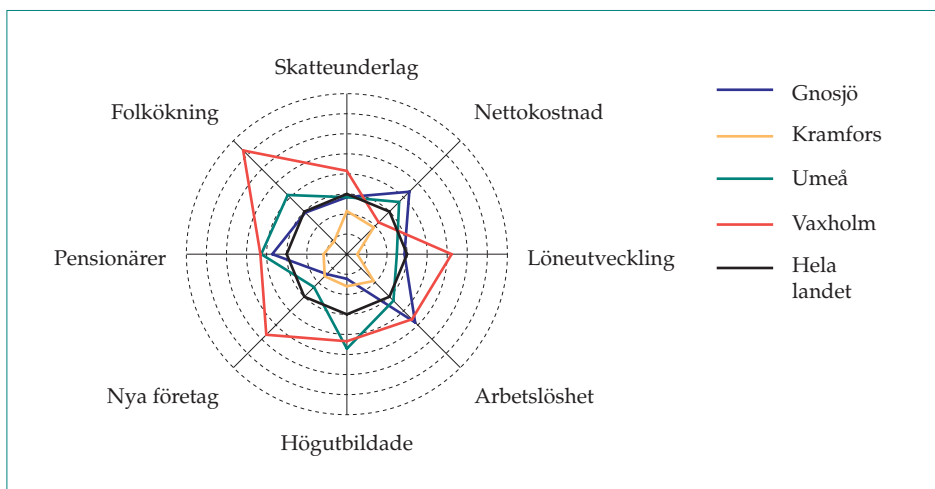
I en jämförelse mellan de "bästa" och de "sämsta" observationerna kan vi konstatera att det finns betydande skillnader mellan kommunerna i landet.

Exempel från fyra kommuner

Som exempel på hur Navigatorn kan utnyttjas visas i diagrammet nedan spännvidden mellan fyra olika kommuner. Dessa har valts för att illustrera situationen i några kommuner av olika karaktär:

- Vaxholm – förortskommun inom Stor-Stockholm som växer kraftigt,
- Umeå – expanderande universitetsort i Norrland,
- Kramfors – omställningskommun i Norrland, drabbad av industriell nedläggning,
- Gnosjö – småföretagarkommun i småländskt tillväxtområde.

DIAGRAM 2

Notera hur Vaxholm utmärker sig vad gäller folkökning, nyföretagande och löneutveckling. Det är vidare en låg andel äldre i kommunen, vilket förklaras av en stor inflyttning av barnfamiljer.

Även Umeå har en låg andel pensionärer och en ökande befolkning. Dessutom är en stor andel av befolkningen högskoleutbildad. Detta mönster stämmer väl med kommunens karaktär som studentstad.

Kramfors har en svår situation med hög arbetslöshet, lågt nyföretagande och svag löneutveckling. Därtill har kommunen en negativ befolkningsutveckling, som har varit bestående under en lång följd av år.

Gnosjö, som uppvisar låg arbetslöshet och god löneutveckling, har samtidigt en låg andel högutbildade och ett lågt nyföretagande. Detta borde innebära en risk vid en omställning av näringslivet mot mer kompetenskrävande verksamhet. Samtidigt har den småländska småföretagsbygden klarat sig väl i tidigare strukturomvandlingar, vilket förklarats av faktorer som bland annat samverkansanda och hög erfarenhetsbaserad kompetens. Kommer detta att hålla i en framtid med generationsskiften i företagen och med eventuella ägare utanför kommunen? Det kan bli en av utmaningarna för Gnosjöregionens näringsliv.

Resultat

Befolkningsstrukturen i landets kommuner

För att illustrera skillnaderna i befolkningsstruktur inom landet har vi studerat befolkningsförändringen mellan 1992–2002 och andelen pensionärer i varje kommun.

Befolkningsförändring⁷

Över 200 av landets kommuner har minskat i befolkning sedan 1996. Befolkningsförändringarna mellan 1992–2002 uppvisar en betydande spännvidd – från en ökning med närmare 38 procent till en minskning med över 15 procent. Vaxholm är den kommun som vuxit mest under den senaste tioårsperioden. I de kommuner som brottas med vikande befolkningsunderlag ställs det stora krav på att i samma takt krympa den kommunala verksamheten. Det finns anledning att notera att spännvidden är något lägre under perioden 1992–2002 än under 1991–2001. I den förra rapporten fanns Oxelösund med bland de tio kommuner med den lägsta befolkningsutvecklingen, vilket man inte gör i den här studerade tidsperioden.

TABELL 1

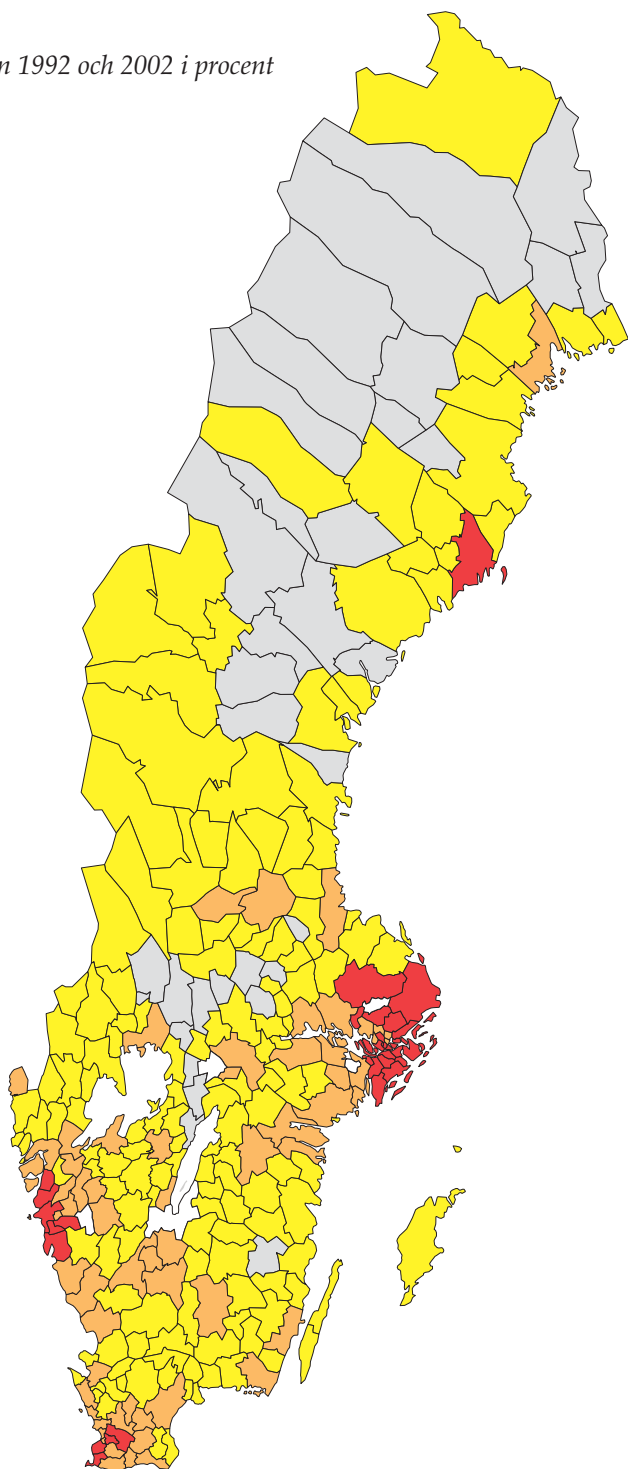
Kommun med högst befolkningstillväxt	Befolkningstillväxt 1992–2002, procent	Kommun med lägst befolkningstillväxt	Befolkningstillväxt 1992–2002, procent
Vaxholm	37,5	Filipstad	-15,5
Värmdö	33,9	Strömsund	-15,4
Kungsbacka	16,4	Ljusnarsberg	-15,4
Nacka	15,9	Smedjebacken	-15,0
Huddinge	15,5	Norsjö	-14,5
Ekerö	14,7	Pajala	-14,2
Tyresö	14,1	Kramfors	-14,0
Vallentuna	14,0	Överkalix	-13,9
Österåker	13,8	Munkfors	-13,9
Staffanstorp	12,7	Malå	-13,9

⁷ Avser befolkningsförändring 1992–2002 i procent.

KARTA 1

Befolkningsförändring mellan 1992 och 2002 i procent

- 8,0–37,5 % (32)
- 0,0–7,9 % (70)
- -11,0–0,1 % (154)
- -15,5–-10,9 % (34)

Källa: SCB

Pensionärer⁸

I genomsnittet för landet uppgår andelen äldre till 17,2 procent av befolkningen. De tio kommuner med lägst andel pensionärer, där cirka var tionde person är pensionär, ligger samtliga i Storstockholmsregionen. I de kommuner som har högst andelar äldre är nästan var tredje person över 65 år! I dessa områden blir, av förklarliga skäl, nativiteten låg, vilket ytterligare driver på en negativ befolkningsutveckling.

TABELL 2

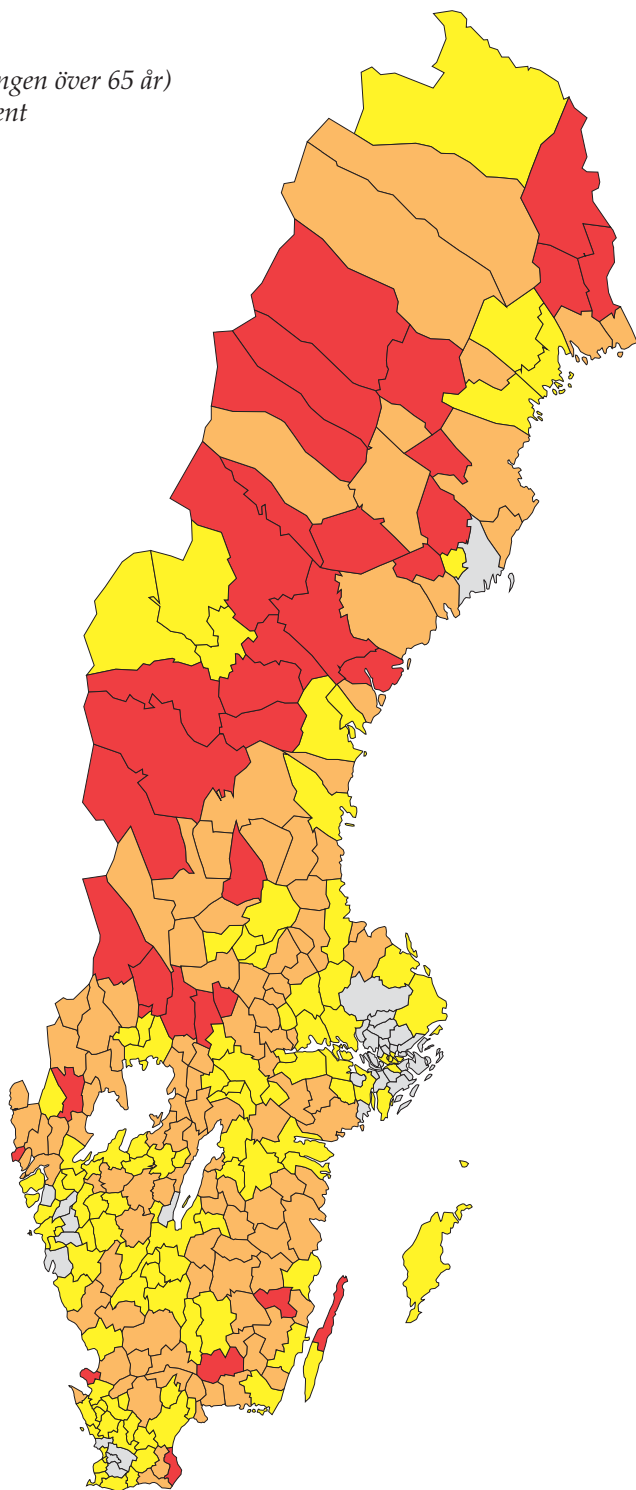
Kommun med lägst andel pensionärer	Andel pensionärer 2002, befolkningen över 64 år, procent	Kommun med högst andel pensionärer	Andel pensionärer 2002, befolkningen över 64 år, procent
Håbo	8,6	Bjurholm	30,0
Nykvarn	9,3	Dorotea	27,9
Knivsta	9,9	Pajala	27,6
Botkyrka	10,2	Åsele	27,0
Haninge	10,3	Överkalix	26,8
Värmdö	10,4	Sorsele	26,4
Upplands-Bro	10,5	Munkfors	26,2
Österåker	10,6	Ragunda	25,5
Salem	10,8	Rättvik	25,3
Upplands Väsby	11,0	Övertorneå	25,0

⁸ Avser andel pensionärer (befolkningen över 65 år) av befolkningen 2002 i procent.

KARTA 2

Andel pensionärer (befolkningen över 65 år)
av befolkningen 2002 i procent

■	23,0–30,0 %	(35)
■	19,4–22,9 %	(112)
■	14,1–19,3 %	(110)
■	8,6–14,0 %	(33)

Källa: SCB

Kommunens ekonomiska förutsättningar

För att få en förståelse för den ekonomiska situationen och förutsättningarna att bedriva strategiskt utvecklingsarbete i landets kommuner har vi studerat skillnader i skatteunderlag och löneutveckling. Skillnaderna påverkas av flera faktorer, bland annat åldersstruktur, befolkningsunderlag, arbetslöshet och utbildningsnivå. Vi studerar även skillnader i kommuners ekonomiska effektivitet, i bemärkelsen utrymme för investering efter avdrag för verksamhetens nettokostnader.

Skatteunderlag⁹

Av kartbilden framgår att det är stora regionala skillnader i kommunernas skatteunderlag. Skatteunderlaget är som starkast i storstadsregionerna, med Danderyd i topp med 235 tkr/invånare. De kommuner som har lägst skattekraft finns relativt väl utspridda över landet och är främst mindre kommuner på landsbygden. För att utjämna skillnaderna sker en omfördelning genom inkomstutjämningsystemet. Av landets 289 kommuner (år 2002) är det endast 53 st kommuner, motsvarande 18 procent, som ligger över medelskattekraften.

TABELL 3

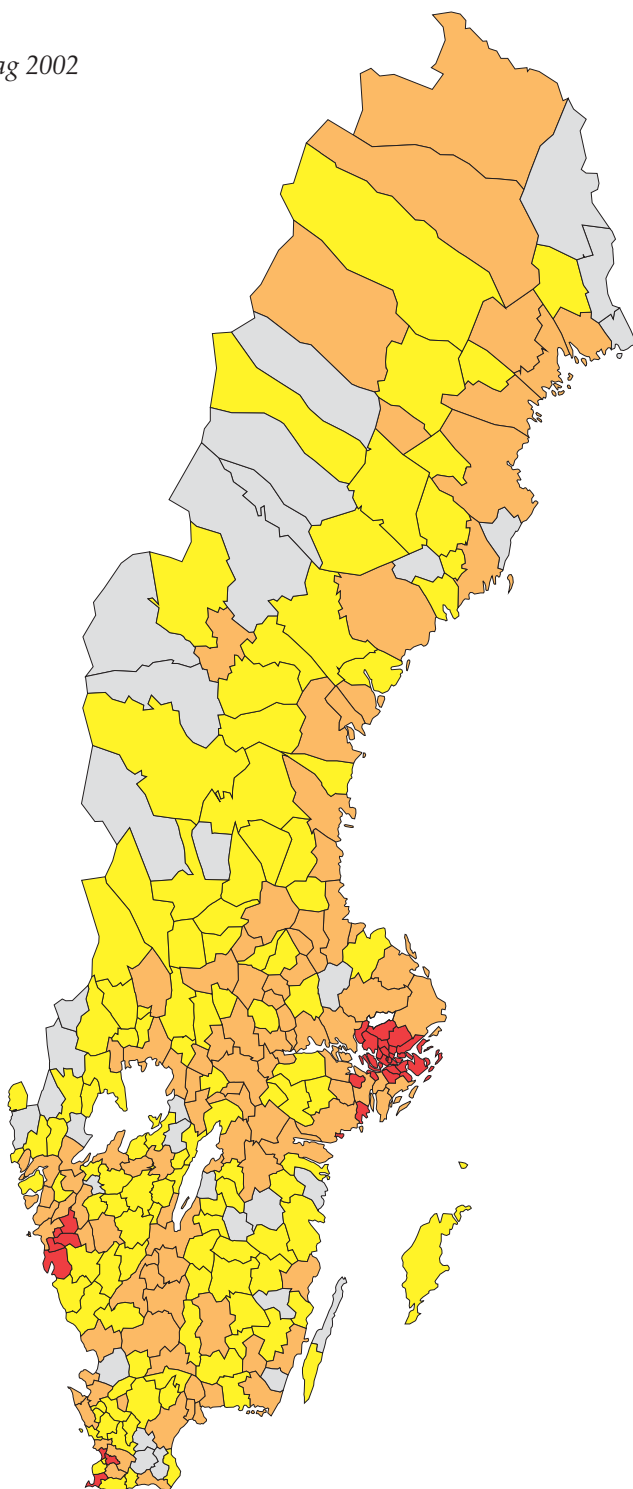
Kommun med högst skatteunderlag	Skatteunderlag per invånare 2002, kr	Kommun med lägst skatteunderlag	Skatteunderlag per invånare 2002, kr
Danderyd	234 993	Borgholm	93 011
Lidingö	202 650	Berg	95 734
Täby	190 484	Ödeshög	96 235
Sollentuna	167 015	Töreboda	96 826
Nacka	162 710	Ydre	97 557
Stockholm	156 179	Heby	97 632
Solna	153 853	Tomelilla	97 649
Ekerö	152 563	Årjäng	97 919
Lomma	152 357	Övertorneå	98 071
Vellinge	151 799	Torsås	98 432

⁹ Indikatorn avser kommunernas skatteunderlag per invånare 2002.

KARTA 3

Kommunernas skatteunderlag 2002
per invånare i kronor

■	132 000–235 000	(32)
■	113 000–131 999	(107)
■	101 000–112 999	(117)
■	93 000–100 999	(33)

Källa: SCB

Löneutveckling¹⁰

Den genomsnittliga tillväxten i hushållens lönesumma under perioden 1997–2002 uppgår till 22,6 procent. Denna tillväxt kan jämföras med tillväxttakten för tidigare perioder. För perioden 1996–2001 uppgick tillväxten i hushållens lönesumma till 25,6 procent och för perioden 1995–2000 till 21,8 procent. Av tabellen nedan framgår att det är tre kommuner i Stockholmsregionen som haft den starkaste utvecklingen under perioden. Tillväxttakten i Strömstad överstiger tillväxten i både Stockholm och Göteborg bland annat genom expansiv gränshandel med Norge. Vid en jämförelse med perioden 1996–2001 visar det sig att kommunerna i topp då ökade sina lönesummor med nästan 50 procent. För perioden 1995–2000 översteg tillväxten 50 procent för de som hade störst ökning i lönesumman.

För perioden 1995–2000 var det inte någon kommun som hade negativ förändring av lönesumman. För nuvarande period är det fyra kommuner som har negativ tillväxt. De kommuner som uppvisar negativ eller låg tillväxt i lönesumma återfinns till stor del Norrland eller i orter som drabbats av strukturell omställning.

TABELL 4

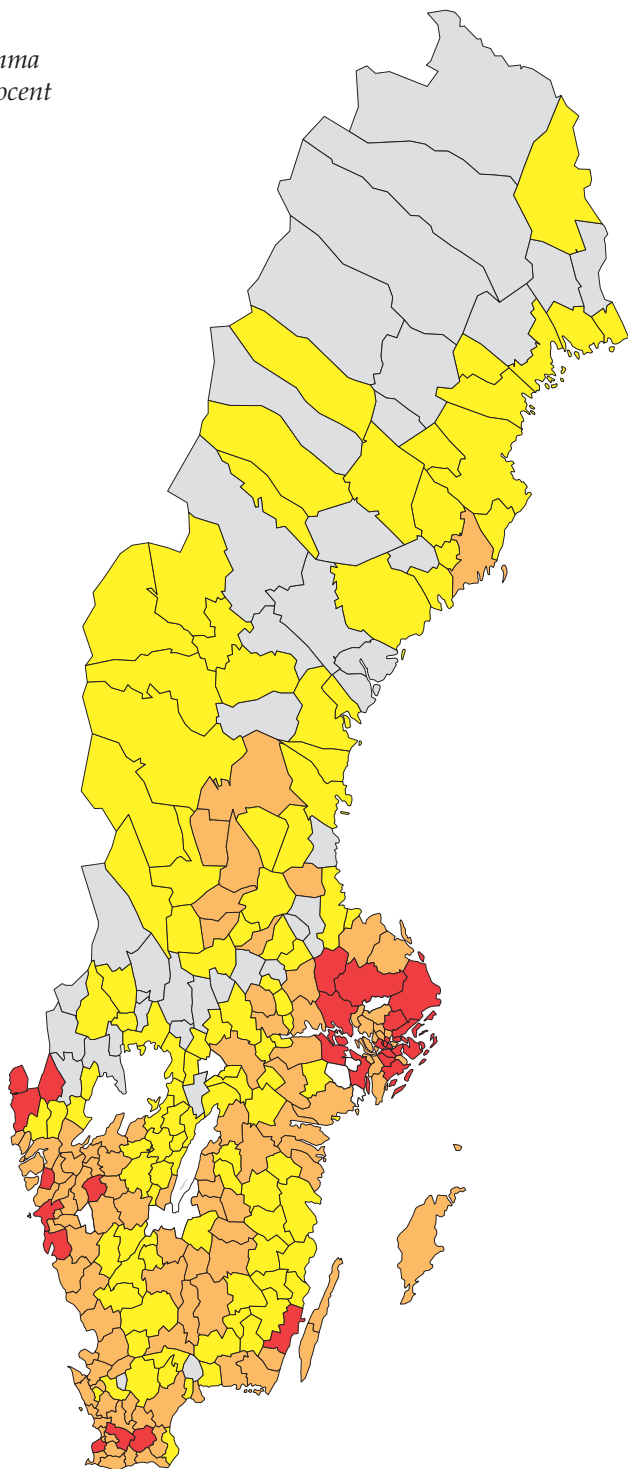
Kommun med högst tillväxt i hushållens lönesumma	Tillväxt i hushållens lönesumma, reala priser 1997–2002, procent	Kommun med lägst tillväxt i hushållens lönesumma	Tillväxt i hushållens lönesumma, reala priser 1997–2002, procent
Värmdö	38,3	Arjeplog	-3,7
Solna	38,3	Munkfors	-2,2
Vaxholm	37,4	Jokkmokk	-1,0
Strömstad	35,9	Bengtsfors	-0,4
Sundbyberg	34,2	Gällivare	1,2
Göteborg	33,8	Åsele	1,5
Stockholm	32,6	Kiruna	1,8
Nacka	32,4	Hofors	3,5
Strängnäs	32,4	Bjurholm	3,9
Heby	30,3	Olofström	4,1

¹⁰ Avser tillväxt i hushållens lönesumma i reala priser 1997–2002 i procent.

KARTA 4

*Tillväxt i hushållens lönesumma
i reala priser 1997–2002 i procent*

■	26,3–38,3 %	(29)
■	17,9–26,2 %	(108)
■	8,9–17,8 %	(108)
■	-3,7–8,8 %	(39)

Källa: Temaplan AB, SCB

Nettokostnad¹¹

Det finns idag 221 kommuner som har utrymme kvar för investeringar efter att kostnaderna för verksamheten är betald, det vill säga där nettokostnadernas andel understiger 100. Detta innebär att 68 kommuner brottas med problemet att verksamhetens nettokostnader överstiger skatteintäkter, generella bidrag och utjämning.

Håbo är den kommun som under år 2001 hade störst investeringsutrymme kvar, medan man för år 2000 var en av de kommuner med högst nettokostnader. Överlag uppvisar nedanstående tabell ett antal avvikelser från föregående år. På tio i topp listan har sedan förra året åtta kommuner bytts ut.

En generell förklaring till att kommuner kan ha betydande förändringar mellan åren kan vara att man i en kommuns budgetarbete har fått vidtaga kraftfulla åtgärder för att förbättra ekonomin som kostnadsreduceringar eller realiseringar av tillgångar. En annan förklaring är förändringar i skatteintäkter.

TABELL 5

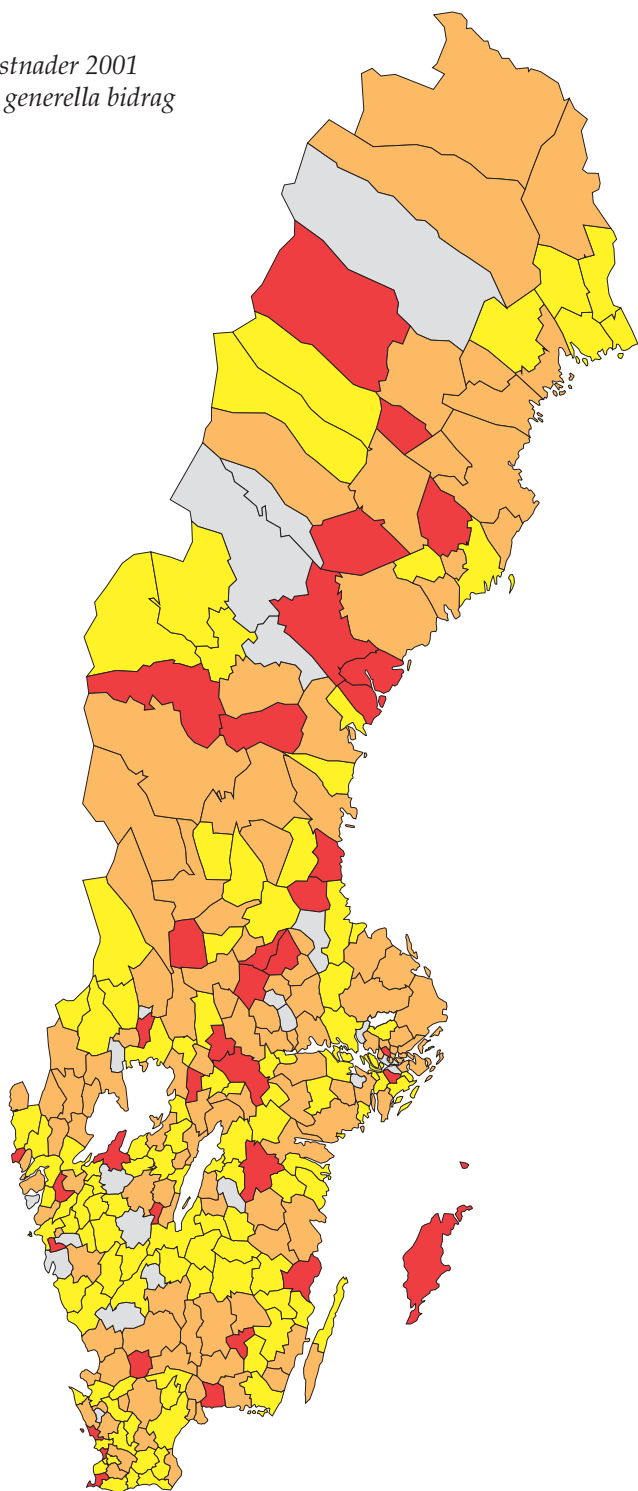
Kommun med lägst nettokostnader	Verksamhetens nettokostnader, andel av skatteintäkter, generella statsbidrag och utjämning 2001, procent	Kommun med högst nettokostnader	Verksamhetens nettokostnader, andel av skatteintäkter, generella statsbidrag och utjämning 2001, procent
Håbo	92	Vindeln	118
Fagersta	92	Oskarshamn	113
Sundbyberg	93	Hedemora	107
Härryda	93	Landskrona	105
Vara	93	Forshaga	105
Munkfors	93	Lidköping	104
Grums	94	Härnösand	104
Ragunda	94	Sollefteå	104
Nykvarn	95	Malå	104
Stockholm	95	Arjeplog	104

¹¹ Avser kommunens verksamhetsnettokostnader 2001 som andel av skatteintäkter, generella bidrag och utjämning i procent.

KARTA 5

*Kommunens verksamhetskostnader 2001
som andel av skatteintäkter, generella bidrag
och utjämning i procent*

■ 102–118	(35)
■ 99–101	(120)
■ 96–98	(112)
■ 92–95	(22)

Källa: SCB

Situationen inom näringsliv och arbetsmarknad

För att belysa skillnader vad gäller näringslivets förutsättningar att få tillgång till arbetskraft och kompetens i olika delar av landet har vi studerat arbetslöshet och andel högutbildade. För att studera förnyelsegraden i näringslivet har vi utnyttjat andelen nya företag. Vi har däremot inte hittat något aktuellt material för att belysa graden av innovationskraft i olika regioner.

För att identifiera möjliga förklaringsfaktorer till olikheter mellan kommuner har vi studerat samvariationen mellan några faktorer. Vi har försökt uppskatta graden av överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft i kommunen genom att studera samvariationen mellan arbetslöshet och tillväxt i lönesumman i en region. Vi har även studerat samvariationen mellan andel högutbildade och andelen nya företag i en region. Slutligen har vi gjort grov uppskattning av kommunens sårbarhet, genom att ställa utbildningsnivå mot beroende av den största enskilda arbetsgivaren, exklusive kommun.

Arbetslöshet¹²

För landet som helhet minskade den öppna arbetslösheten under 2002 till 3,3 procent. Här utmärker sig Storstockholmsregionen och Gnosjö, med sin starka småföretagarverksamhet, genom relativt låga arbetslöshetsnivåer. Dessa nivåer indikerar snarast ett flaskhalsproblem, med brist på arbetskraft. Många av de kommuner med hög arbetslöshet återfinns i Norrbotten, där Övertorneå, Pajala, och Haparanda hade mellan sex och åtta procent i öppen arbetslöshet. Men det finns också kommuner i södra Sverige – Malmö – med jämförelsevis hög arbetslöshet.

TABELL 6

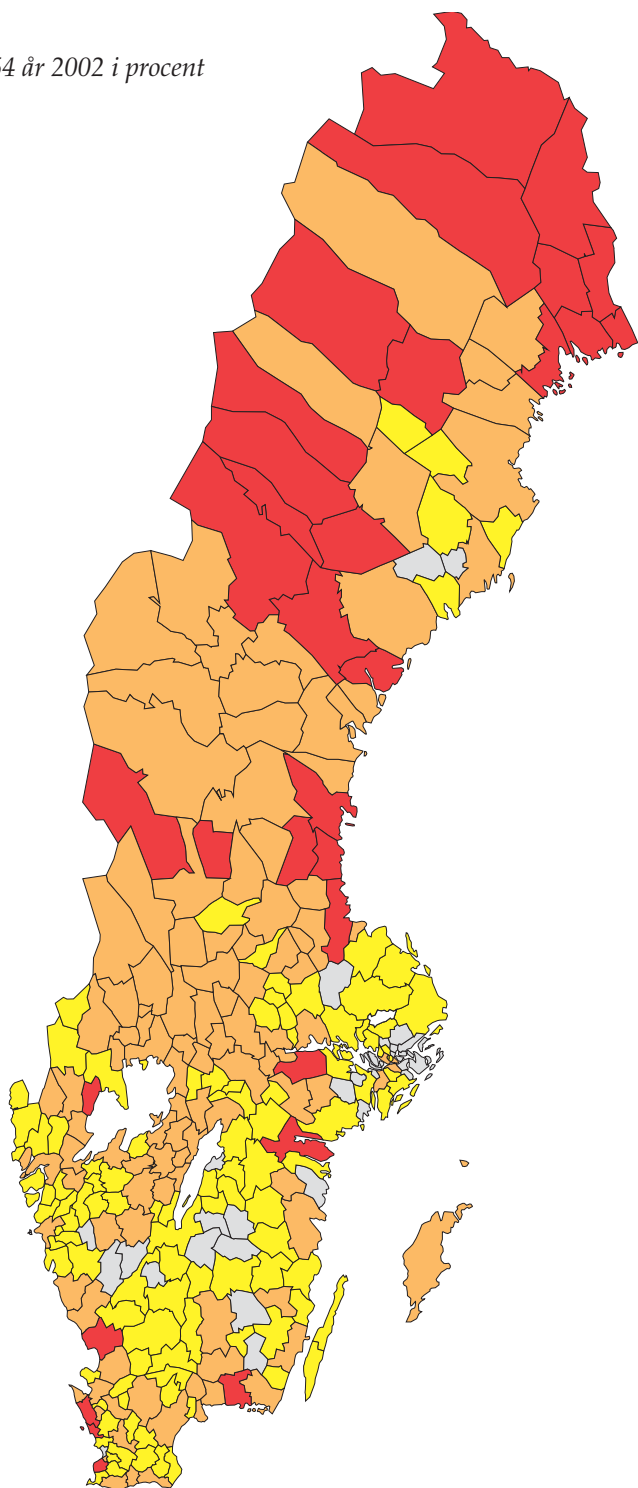
Kommun med lägst arbetslöshet	Arbetslöshet 2002, andel av befolkningen 16–64 år, procent	Kommun med högst arbetslöshet	Arbetslöshet 2002, andel av befolkningen 16–64 år, procent
Nykvarn	1,0	Övertorneå	7,3
Upplands Väsby	1,3	Pajala	7,2
Trosa	1,3	Haparanda	6,4
Gnosjö	1,4	Malmö	6,0
Danderyd	1,4	Kiruna	5,8
Lidingö	1,4	Hudiksvall	5,5
Vallentuna	1,4	Söderhamn	5,5
Emmaboda	1,4	Älvdalen	5,5
Värmdö	1,5	Kalix	5,3
Ekerö	1,5	Arvidsjaur	5,2

¹² Avser andel öppet arbetslösa i åldersgruppen 16–64 år 2002 i procent

KARTA 6

Andel öppet arbetslösa 16–64 år 2002 i procent

■ 4,4–7,3 %	(31)
■ 3,0–4,3 %	(112)
■ 1,9–2,9 %	(114)
■ 1,0–1,8 %	(32)

Källa: AMS

Högutbildade¹³

Satsningar på att höja utbildningsnivån är kanske den mest betydelsefulla insatsen som kan göras för att främja god tillväxt. Det finns betydande forskningsmässigt stöd för att utbildning och humankapital är centrala faktorer för tillväxt. För individen är troligen en god utbildning det bästa som han eller hon kan ta med sig ut i livet. Mycket tyder på att personer med en god utbildning har störst möjlighet att hitta nya arbetstillfällen i samband med omstrukturering och nedläggningar.

Den genomsnittliga andelen av befolkningen med högre utbildning (minst treårig examen) i landet uppgår till 14,0 procent. Liksom föregående år visar den högsta andelen högutbildade en tydligt geografisk koncentration till Stockholmsregionen och andra områden med tradition av högre utbildning, som Lund och Uppsala. I Danderyd och Lund är fler än var tredje person högutbildad och i Lidingö, Täby, Uppsala och Stockholm är mellan var tredje och var fjärde person högutbildad. Det är stora skillnader mot de kommuner som har den lägsta andelen, där inte ens var 20:e person är högutbildad.

TABELL 7

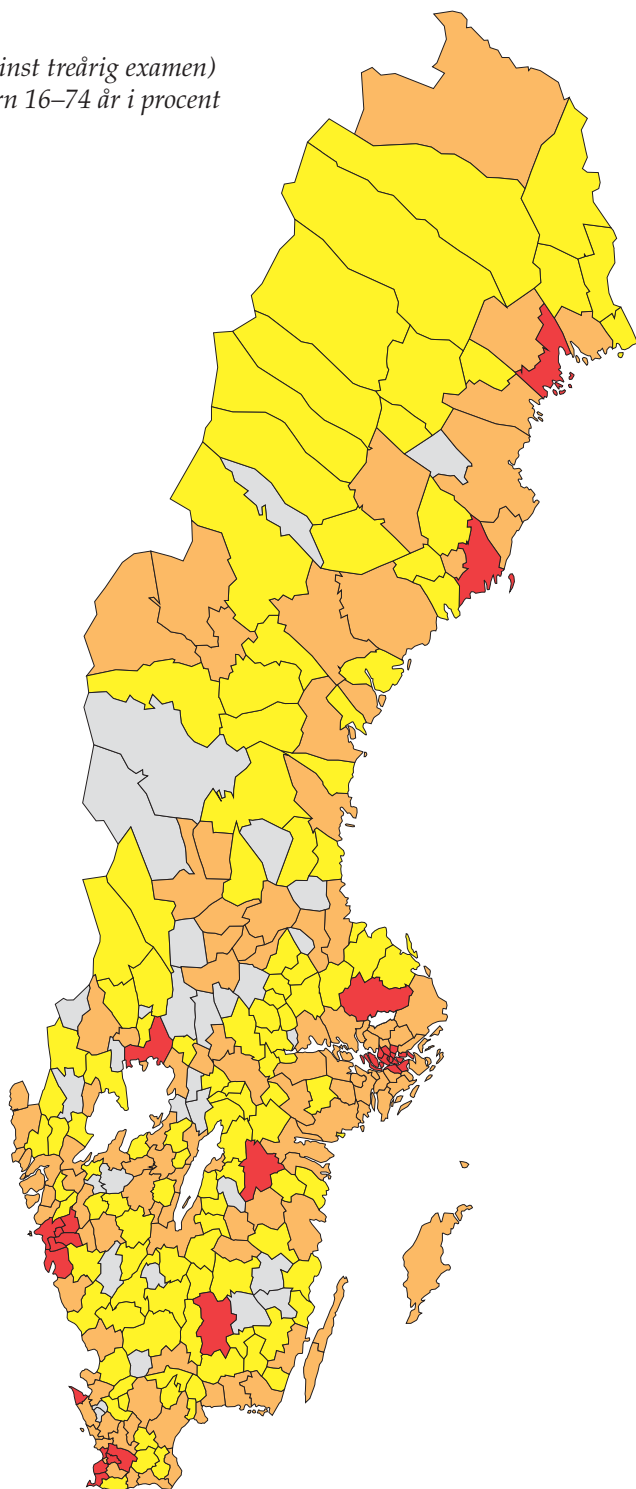
Kommun med högst andel högutbildade	Andel högutbildade av befolkningen 2001, 16–74 år	Kommun med lägst andel högutbildade	Andel högutbildade av befolkningen 2001, 16–74 år
Danderyd	39,9	Bjuv	4,5
Lund	35,2	Hällefors	4,6
Lidingö	31,0	Eda	4,7
Täby	27,0	Markaryd	4,7
Uppsala	26,1	Grums	4,7
Stockholm	25,0	Laxå	4,8
Solna	23,8	Älvdalen	4,8
Lomma	23,6	Ovanåker	4,9
Sollentuna	23,5	Degerfors	5,0
Nacka	23,2	Åstorp	5,1

¹³ Avser andel högskoleutbildade (minst treårig examen) av befolkningen 2001 i åldern 16–74 år i procent.

KARTA 7

Andel högskoleutbildade (minst treårig examen)
av befolkningen 2001 i åldern 16–74 år i procent

■ 15,0–40,0 %	(29)
■ 8,3–14,9 %	(116)
■ 5,6–8,2 %	(113)
■ 4,4–5,5 %	(31)

Källa: SCB

Nya företag¹⁴

Det genomsnittliga nyföretagande för landet uppgår till 1,81 procent som andel av befolkningen. Det är främst i storstadsområdena som den högsta andelen nyföretagande återfinns. Stockholm är den kommun som uppvisar den högsta andelen och en stor del av nyföretagandet ligger inom tjänstesektorn. I Strömstad, kan en stor del av nyföretagandet relateras till den säsongsrelaterade utvecklingen inom turism och gränshandel.

I de områden som har ett lågt nyföretagande återfinns ett antal små kommuner som präglas av lång brukstradition och svaga traditioner av småföretagande.

TABELL 8

Kommun med högst andel nya företag	Andel nya företag 1999–2001 av befolkningen 2000, procent	Kommun med lägst andel nya företag	Andel nya företag 1999–2001 av befolkningen 2000, procent
Stockholm	4,34	Munkfors	0,72
Vaxholm	2,98	Hofors	0,77
Danderyd	2,86	Degerfors	0,81
Solna	2,76	Lekeberg	0,81
Strömstad	2,63	Bromölla	0,82
Täby	2,58	Norsjö	0,85
Sundbyberg	2,55	Essunga	0,86
Göteborg	2,54	Malå	0,89
Värmdö	2,52	Surahammar	0,89
Nacka	2,50	Högsby	0,89

Företagens konkurrenskraft i LA-regioner år 2000

För att få en förståelse för företagens konkurrenskraft och bidrag till BNP i landets lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner) har en speciell analysmetod använts.¹⁵ Metoden bygger på data från företagens normala resultat- och balansräkningar (SCB:s företagsdatabas) och använder dessa data för att beräkna förädlingsvärde och förädlingskostnad som produktions- respektive resursåtgångsmått. För att kunna beräkna konkurrenskraften i en LA-region har data från samtliga företag sammanställts. Konkurrenskraft definieras i analysmetoden som förhållandet mellan förädlingsvärde och förädlingskostnad. Förädlingsvärdet är företagets omsättning minus kostnader för insatsvaror och förädlingskostnaden är kostnaden för arbete och kapital. En hög konkurrenskraft erhålls om förädlingsvärdet är högt och förädlingskostnaden är låg. Summan av alla förädlingsvärden i en ekonomi är i princip BNP.

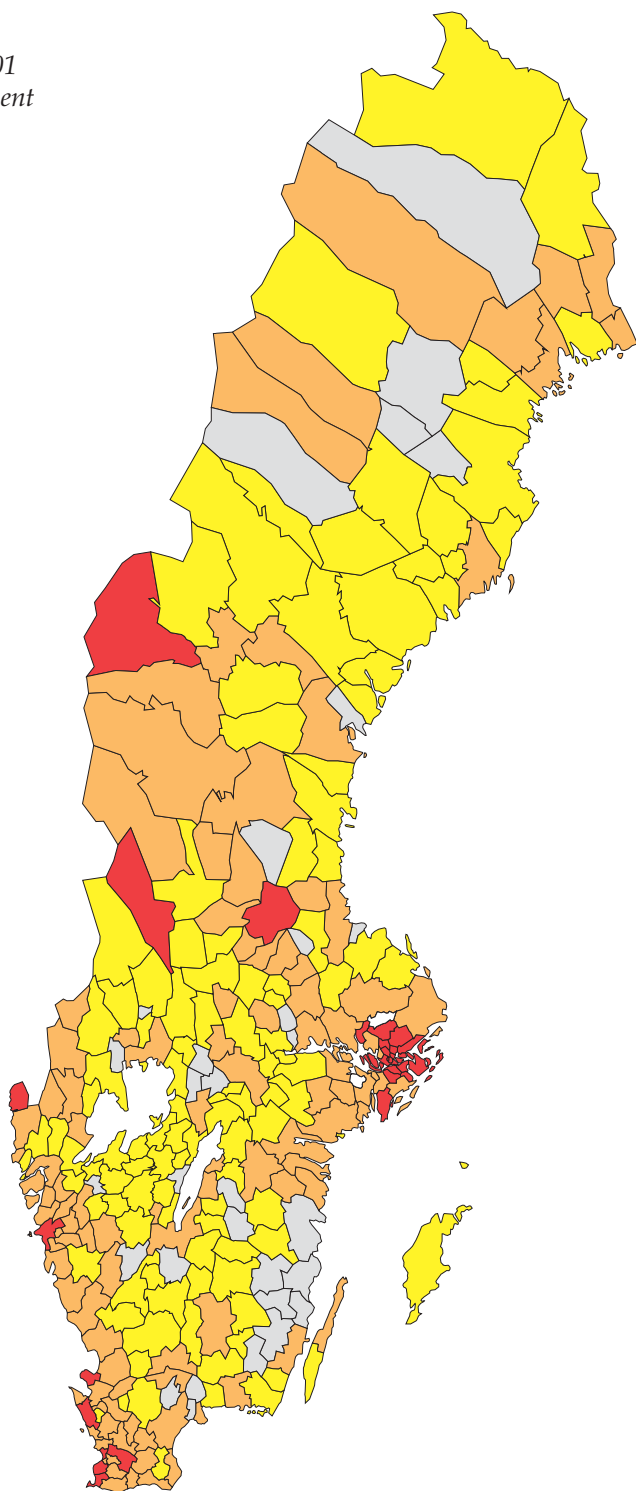
¹⁴ Avser andel nya företag 1999–2001 (dec) av befolkningen 2000 i procent.

¹⁵ Simpler Management. En enklare väg till effektiv företagsstyrning, Anders Grufman, 2001.

KARTA 8

Andel nya företag 1999–2001
av befolkningen 2000 i procent

■	1,90–4,34 %	(30)
■	1,27–1,89 %	(112)
■	1,00–1,26 %	(114)
■	0,72–0,99 %	(32)

Skillnader i företagens konkurrenskraft och förädlingsvärde per capita kan bl a förklaras av näringslivsklimat, vilka branscher eller förädlingsled som dominerar i regionerna, andel företag inom privat respektive offentlig sektor, tjänsteföretag relativt tillverkande företag samt storlek på subventioner och bidrag.

Av kartbilden framgår relativt stora skillnader mellan företags konkurrenskraft i olika LA-regioner. Storstads- och kustregioner liksom Norra Norrland har en relativt sett hög konkurrenskraft. Låg konkurrenskraft återfinns framförallt i de inre delarna av Norrland och Mellansverige. Detta förklaras bl a av större andel jord- och skogsbruk relativt industri samt högre industriell koncentration längs kuster och i storstäder. Företagens sammanlagda förädlingsvärde per capita i LA-regionerna anges i siffror. Det genomsnittliga värdet är högre i landets södra delar än i de norra. Även västra Småland har ett relativt högt förädlingsvärde per capita vilket troligtvis förklaras av en högre företagskoncentration. Det finns en positiv korrelation mellan konkurrenskraft och förädlingsvärde per capita i rikets LA-regioner.

TABELL 9

LA-regioner med högst konkurrenskraft	Konkurrenskraftsindex ¹	Förädlingsvärde per capita	LA-regioner med lägst konkurrenskraft	Konkurrenskraftsindex	Förädlingsvärde per capita
Olofström	0,67	214	Överkalix	2,18	85
Oskarshamn	0,68	189	Örebro	1,54	150
Älmhult	0,71	193	Sorsele	1,41	80
Gävle	0,72	166	Älvdalen	1,33	100
Sundsvall	0,72	175	Arvidsjaur	1,21	107
Jokkmokk	0,73	115	Åsele	1,18	71
Perstorp	0,73	300	Arjeplog	1,16	94
Gotland	0,73	115	Dorotea	1,13	64
Varberg	0,75	139	Munkfors	1,12	63
Katrineholm	0,78	132	Vansbro	1,12	66
Kalix	0,79	108	Ljusdal	1,11	65
Göteborg	0,80	167	Laxå	1,11	72
Stockholm	0,80	179	Bollnäs	1,10	37

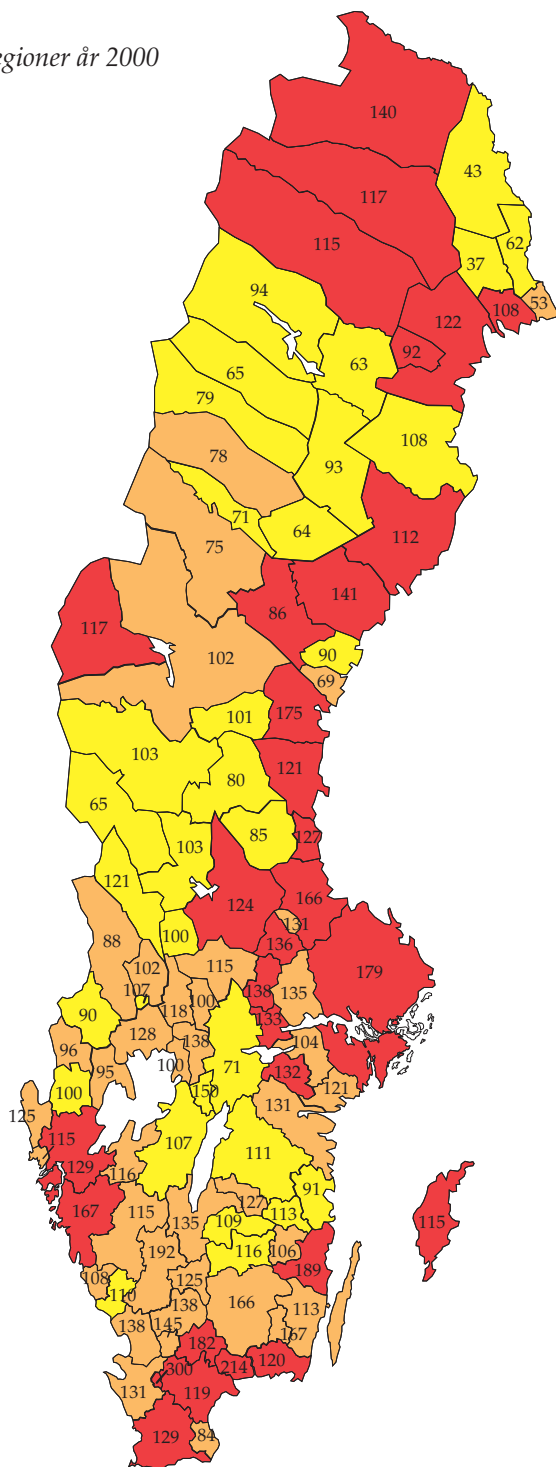
¹ Konkurrenskraftsindexet beskriver personal- och kapitalkostnader i relation till förädlingsvärdet. Index = 1 innebär att kostnaderna är lika med förädlingsvärdet (genomsnittet för industrin i riket). Index mindre än 1 innebär att kostnaderna är lägre än förädlingsvärdet (högre konkurrenskraft relativt riket). Index större än 1 innebär att kostnaderna är större än förädlingsvärdet (lägre konkurrenskraft relativt riket).

KARTA 9

Företagens konkurrenskraft i LA-regioner år 2000

- Hög
- Mellan
- Låg

Siffrorna anger
förädlingsvärde per capita

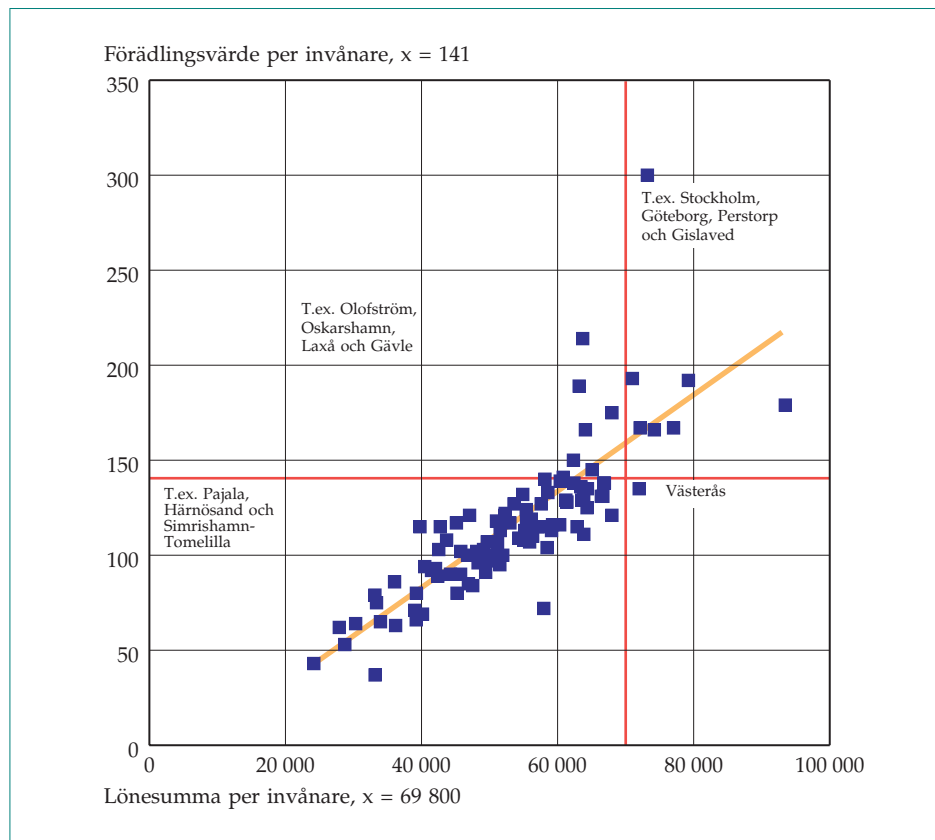

Källa: SCB, Grufman Reje

Relation mellan lönesumma och förädlingsvärde

I diagrammet nedan framgår att det finns ett samband mellan förädlingsvärdet och lönesumman. Om företagen agerar konkurrenskraftigt och skapar höga förädlingsvärden så skapas också utrymme för höga lönesummor. Ju högre förädlingsvärde desto högre lönesumma. I det övre högra hörnet av diagrammet ligger de lokala arbetsmarknader där företagen genererar både ett förädlingsvärde och en lönesumma som överstiger genomsnittet för landets kommuner. Där återfinns de stora lokala arbetsmarknaderna Stockholm och Göteborg. Landets högsta lönesumma per invånare finns i Stockholm. Men där finns också mindre lokala arbetsmarknader som Perstorp och Gislaved. I Perstorps lokala arbetsmarknad är förädlingsvärdet per invånare det högsta i landet.

DIAGRAM 3

Sammanfattande reflexioner

Viktigt med en helhetssyn på attraktivitet

Syftet med denna studie har inte i första hand varit att peka ut någon enskild kommun som mest eller minst attraktiv. Det har snarare handlat om att betona betydelsen av att ha en helhetssyn vid en diskussion om lokal attraktivitet.

I studien har åtta indikatorer utnyttjats. Dessa sammanfattats i en modell som vi valt att kalla Navigatorn. Indikatorerna kan delas in i tre grupper – relaterade till befolkningsstruktur, kommunens ekonomi eller situationen inom näringsliv och arbetsmarknad.

Stora skillnader i befolkningsutveckling

Under den treårsperiod som "Lokal och regional attraktionskraft" har kommit ut har befolkningsfrågan varit en central fråga på lokal och regional nivå. I storstadsnära landsbygdskommuner har vi kunnat se en positiv befolkningsutveckling. Goda kommunikationer, attraktiva livsmiljöer och bostadspriser som är lägre än i större städer förklarar till en del denna utveckling. Bostadsbrist och ökad arbetslöshet har troligtvis bidragit till en relativt blygsam befolkningsökning i Stockholmsområdet under de två-tre senaste åren. Samtidigt kan man se att den ojämna åldersfördelningen mellan landets olika kommuner i framtiden starkt kommer att påverka tillväxten.

Ekonomi påverkar utrymmet för investeringar

Vad gäller kommunernas ekonomiska situation är skillnaderna i skatteunderlag och utveckling av lönesummorna stora inom landet. Starkast har utvecklingen varit i storstadsregionerna. Med dagens skatteutjämningsystem har 221 kommuner en nettokostnad för verksamheten som lämnar utrymme kvar för investeringar.

Här märks skillnader mellan olika år, vilket kan bero på om en kommun har valt att vidtaga kraftfulla ekonomiska förändringar som kostnadsreduceringar, försäljning av tillgångar med mera under ett visst år. Vi ser den kommunala ekonomin, som en avgörande faktor för lokal och regional attraktivitet. Kraven på god

infrastruktur, utbildning och annan kommunal service bidrar till att skapa ett gott tillväxtklimat. Krävs det dessutom ett högt skattetryck för den kommunala verksamheten, så påverkar även detta attraktiviteten. En god kommunal ekonomi är med andra ord en del av det goda tillväxtklimatet.

Stämmer utbud och efterfrågan på arbetskraft?

Beträffande näringsliv och arbetsmarknad utmärker sig storstadsområdena och områden med stark småföretagsverksamhet genom lägre arbetslöshetsnivåer, vilket i vissa fall indikerar en brist på arbetskraft. I dessa regioner har dessutom tillväxten i lönesummor varit kraftig, vilket tyder på en relativt god allmän ekonomisk tillväxt och hög sysselsättningsnivå. Samtidigt kan vi i vissa kommuner konstatera en hög arbetslöshet, trots en kraftig utveckling av lönesumman. Detta kan vara resultatet av rationaliseringar eller en bristande överensstämmelse mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft med en viss kompetensprofil. En försvagning av tillväxten i löner i Stockholmsområdet kan dock ses under det senaste året.

Andelen högutbildade visar en tydlig geografisk koncentration till storstadsområden och områden med en tradition av högre utbildning som överensstämmer väl med fördelningen av andelen nya företag. Några kommuner avviker dock från detta mönster. Det gäller dels vissa orter med hög utbildningsnivå men begränsad tradition av nyföretagande, exempelvis orter som dominerats av militär eller sjukhus, dels orter med få högutbildade men med många nya företag inom turism och hantverkssektorn.

Regionala skillnader i företagens konkurrenskraft

Det är relativt stora skillnader mellan företags konkurrenskraft i olika LA-regioner. Förklaringar till detta är bl a större andel jord- och skogsbruk relativt industri samt högre industriell koncentration längs kuster och i storstäder. Det är främst storstads- och kustregioner liksom Norra Norrland som har en relativt sett hög konkurrenskraft, medan låg konkurrenskraft framförallt återfinns i de inre delarna av Norrland och Mellansverige. Företagens förädlingsvärde per capita är högre i landets södra delar än i de norra. Västra Småland utmärker sig med ett relativt högt förädlingsvärde per capita vilket troligtvis förklaras av en högre företagskoncentration.

Kan man bedöma sårbarhet?

Flera studier visar att kommuners sårbarhet i hög grad kan kopplas till ett ensidigt näringsliv och låga utbildningsnivåer. En sådan analys innebär emellertid en kraftig förenkling och vi vill betona att en rättvisande bild av en enskild kommun bör bygga på en genomgripande omvärldsanalys som även inkluderar faktorer som exempelvis pendlingsmöjligheter och näringslivets konkurrenskraft.

Går det att finna förklaringsfaktorer till skillnader i regional attraktivitet?

Att besvara denna fråga är inte helt enkelt och denna studie gör inte anspråk på att ha hittat några entydiga förklaringar. Det finns en rad metodologiska problem: Vad innebär attraktivitet och hur mäter man det? Vilka är förklaringsfaktorerna och vilka indikatorer kan användas för att mäta dem? Hur ser orsaksambandet mellan olika faktorer ut?

Man kan tydligt se att det i landet finns några regioner, som med god tillgång till välutbildad arbetskraft, nyföretagande och positiv befolkningsutveckling, visar sig attraktivare än andra. Hit hör Mälardalsområdet, Göteborgs- och Öresundsregionen, Östergötland och Umeå.

Detta är emellertid inte hela sanningen. Med denna studie vill vi visa på nödvändigheten av att ha en helhetssyn. I Stockholm finns det faktorer som motverkar attraktiviteten, exempelvis höga boendekostnader och risken för brist på kvalificerad arbetskraft. På motsvarande sätt kan en mindre ort vara väl så attraktiv för företag med behov av att rekrytera vissa typer av arbetskraft och för individer som söker en speciell livsmiljö, exempelvis nära kontinenten eller mindre högskoleorter. Vi menar därför att det är nödvändigt att komplettera dessa kvantitativa analyser med frågor av mer kvalitativ karaktär.

Komplettera med mjuka faktorer

För att få en fördjupad förståelse av situationen i en kommun får man inte glömma de mer kvalitativa aspekterna, som inte lika lätt kan fångas med hjälp av statistiska mått. Det gäller exempelvis faktorer som påverkar den enskilda medborgarens livskvalitet, bland annat tillgången till attraktiva bostäder, god kommunal service och en mångfald i utbud av kultur, handel och nöjen. Det gäller även förhållanden som påverkar näringslivets utvecklingsmöjligheter, exempelvis innovationsklimat, entreprenörskap och traditioner avseende samverkan, så väl mellan privat och offentlig sektor som mellan kommuner i större regioner.

Kvantitativa aspekter på attraktivitet

Uppdaterad rapport från projektet "Lokal och regional attraktionskraft" från ARENA för Tillväxt

ARENA för Tillväxt som är ett samarbete mellan Svenskt Näringsliv, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Förenings-sparbanken, arbetar för att stimulera till ökad tillväxt på lokal och regional nivå.

Under hösten 2000 genomförde ARENA för Tillväxt studien "Lokal och regional attraktionskraft" med huvudsyfte att undersöka om det går att finna förklaringsfaktorer till skillnader i attraktivitet. Vad är det som gör att vissa områden upplevs som attraktiva och kan skapa en god tillväxt, medan andra områden brottas med stora problem? Studien bestod av två delar; en kvantitativ och en kvalitativ del.

I denna rapport (2003) redovisas en uppdatering av den kvantitativa delen av studien. I rapporten presenteras en analysmodell (Navigatörn) och ett antal kartbilder som tydligt visar på olikheter i de lokala förutsättningarna vad gäller befolkningsutveckling och befolknings-sammansättning, ekonomi samt arbetsmarknads- och näringslivs-struktur.

Upplysningar om rapportens innehåll lämnas av ARENA för Tillväxt,

Roland Lexén tel: 08-452 75 15

Anders Flanking tel: 08-452 75 13

Beställning av rapporten görs på

fax: 08-452 75 17 eller

e-post: roland.lexen@svekom.se

ARENA för Tillväxt

Hornsgatan 15, 118 82 Stockholm • www.arenafortillvaxt.com